

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH DARAJASI VA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH ZARURATI

Sobirova Munavvarxon Qaxramonjonovna

Tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16994408>

Hozirgi davrda ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining kirib kelishi global miqyosda sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Jahonning yetakchi mamlakatlarida — AQSh, Yevropa, Janubiy Koreya va Xitoyda pedagogik oliy ta'lim muassasalari SI vositalarini o'qituvchilarni tayyorlash tizimiga faol joriy etmoqda. Mazkur texnologiyalar yordamida dars rejalarini ishlab chiqish, test savollarini yaratish, o'quv materiallarini moslashtirish, talabalarning o'zlashtirish darajasini tahlil qilish va shaxsiylashtirilgan ta'limni tashkil etish imkoniyatlari keng qo'llanilmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida esa ushbu jarayon endigina shakllanish bosqichida. Ayrim oliy ta'lim muassasalarida ChatGPT, Copilot, Khanmigo, Duolingo Max kabi vositalardan xabardorlik mavjud bo'lsa-da, ularni bevosita pedagogik faoliyatga samarali integratsiya qilish hali keng tarqalmagan. Amaliy kuzatishlarga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilar SI'dan ko'proq referat va kurs ishlari tayyorlashda, tarjima qilishda, taqdimot va testlar yaratishda hamda umumiy axborot izlash jarayonlarida foydalanmoqda. Biroq tanqidiy fikrlash, axloqiy me'yorlarga rioya qilish, plagiat muammosidan xoli bo'lish va SI natijalarini chuqur tahlil qilish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan.

Amaliy ko'nikmalar darajasini tahlil qilganda, bo'lajak pedagoglarning texnik jihatdan foydalanish qobiliyatlari nisbatan yuqori bo'lsa-da (masalan, chat-botlar va avtomatlashtirilgan test yaratish), ta'lim jarayonini rejalashtirish va analitik yondashuv o'rtacha darajada qolmoqda. Eng zaif nuqta esa SI algoritmlarining ishlash tamoyillari, axloqiy-huquqiy me'yorlar va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha bilimlarning sustligidir.

Bu holat ikki asosiy omilni yuzaga chiqaradi: birinchidan, SI'dan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanmalar va maxsus o'quv dasturlari yetishmaydi; ikkinchidan, katta imkoniyatlar mavjud bo'lib, "Media va sun'iy intellekt savodxonligi", "Ta'limda raqamli texnologiyalar" kabi fanlarni o'quv dasturlariga kiritish orqali bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligini sifat jihatidan oshirish mumkin.

Shu nuqtai nazardan, SI'dan foydalanish jarayonida bo'lajak o'qituvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish alohida dolzarblik kasb etadi. Chunki SI vositalari taklif qiladigan javoblar doimo ishonchli bo'lavermaydi; ular ayrim hollarda noto'g'ri, biryoqlama yoki tarfkash ma'lumotlarni ham taqdim etishi mumkin. Shunday sharoitda o'qituvchining vazifasi faqat tayyor javobni qabul qilish emas, balki uni tahlil qilish, boshqa manbalar bilan solishtirish va ilmiy asoslangan xulosaga kelishdir.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun ta'lim jarayonida qator samarali usullarni qo'llash mumkin. Jumladan, savol-javob va tahliliy bahslar orqali SI natijalarini muhokama qilish, refleksiya mashqlarida talabdan o'z fikrini yozma yoki og'zaki tarzda tahlil qildirish, muammoli vaziyatlar yordamida SI javoblaridagi kamchiliklarni aniqlashga yo'naltirish, mini-tadqiqot topshiriqlari orqali esa mustaqil xulosa chiqarishga rag'batlantirish mumkin. Bunday yondashuv nafaqat talabning tanqidiy tafakkurini, balki ijodiy yondashuvini ham rivojlantiradi.

Xalqaro tajriba ham bu borada muhim ko'rsatkichlarni beradi. Masalan, Khan Academy'ning Khanmigo platformasi o'quvchini tanqidiy savollar orqali o'z fikrini chuqurlashtirishga undaydi. Erasmus+ loyihalarida SI savodxonligi va tanqidiy fikrlash kompetensiyalari bo'lajak pedagoglar tayyorgarligining ajralmas qismi sifatida belgilangan. Finlandiya ta'lim tizimida esa o'quvchining mustaqil ravishda faktlarni tekshirish va ularni tahlil qilish qobiliyati asosiy kompetensiya sifatida qaraladi.

Natijada, tanqidiy fikrlashga ega bo'lgan bo'lajak o'qituvchilar SI'dan ongli va mas'uliyatli foydalanadi, noto'g'ri yoki manipulyativ axborotni aniqlay oladi, ta'lim jarayonini ijodiy tashkil etadi va eng muhimi, o'z o'quvchilarini ham mustaqil fikrlashga o'rgatadi.

Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarning sun'iy intellektdan foydalanish darajasi boshlang'ich-o'rtacha pog'onada bo'lib, ularning texnik imkoniyatlardan xabardorligi yuqori, ammo chuqur pedagogik integratsiya, tanqidiy fikrlash va mas'uliyatli yondashuv ko'nikmalari yetarlicha shakllanmagan. Shuning uchun SI'dan foydalanishni nafaqat texnik ko'nikma sifatida, balki raqamli savodxonlik, axloqiy javobgarlik va tanqidiy tafakkurni rivojlantiruvchi pedagogik jarayon sifatida qarash lozim.

Adabiyotlar:

1. Belshaw, D. The Essential Elements of Digital Literacies. Durham University. 2011.
2. OECD Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence. OECD Publishing. 2021.
3. Anderson, J., & Rainie, L. (2020). AI and the Future of Humans. Pew Research Center. 2020.
4. Abduqodirov, X. (2022). Raqamli pedagogika asoslari. Toshkent. 2022.
5. Mirzayeva, M. Pedagogik ta'limda media va axborot savodxonligini rivojlantirish metodlari. Andijon. 2023.

